

Téma

Globalizace: Zkušenosti, instrumenty, procedury

Den první: Vize rozvojového světa

Jedním z důležitých výsledků prvních dvou ročníků Fora 2000 bylo potvrzení poznatku, že světu hrozí rostoucí polarizace mezi těmi jeho částmi, které lze označit jako centrum a periferie. Nejde pouze o geografické rozlišení: periferie má i "tradiční" podobu upadajících čtvrtí moderních západních měst obývaných marginalizovanými sociálními skupinami, může mít formu zaostávajících venkovských oblastí, můžeme k ní však řadit i ekonomické či hodnotové oslabování středních vrstev nebo jiných sociálních skupin.

Pro regiony, které postrádají ekonomickou dynamiku, bývá příznačný rychlý růst obyvatelstva, slabý stát nebo značná politická nestabilita, často sociální desintegrace, bída a institucionální dysfunkčnost. Donedávna trpěly i technologickým a informačním deficitem, avšak "komunikační revoluce" vyvolaná novými telekomunikačními technologiemi proniká poslední dobou velmi rychle i do nejhudších částí světa. Vzniká tak nový druh napětí mezi technologickým pokrokem a sociální zaostalostí některých společností. V periferních zónách světa pokračuje ekologická devastace, hroutí se původní kultury a uspěchané, často povrchní přijímání západních hodnot nahrává kulturním primitivismu a politickému radikalismu. Importované prvky západní kultury jsou leckde odmítány jako cizorodé, což ovšem souvisí i se staršími příčinami dnešního stavu - s koloniálním dědictvím, s radikálním kultem odlišnosti od Západu, se silnými mocenskými ambicemi nových politických elit.

Perspektivy periferních oblastí jsou různé. Některé z nich mají šanci zachovat si svou identitu, jiné se rozhodnou ji kombinovat s hodnotami Západu, další možná budou akceptovat převážnou část západní modernity a uchovají si pouze některé vnější stránky svých vlastních kultur. Situace je nepochybně velmi nepřehledná a trajektorie dalšího vývoje mohou být velmi rozmanité.

Den druhý: Vize transformujících se zemí a vyspělého světa

Bylo by neprozřetelné a naivní domnívat se, že tzv. rozvinutý svět má před sebou jednoduchou a srozumitelnou budoucnost. I když nemusíme souhlasit s pesimisty, kteří se domnívají, že nejbližší desetiletí přinesou Západu otřesy horší než ty, kterými prošel ve 20. století, není důvodu představovat si, že jeho příští cesty budou jednoznačné. Řada problémů této části světa bude paradoxně důsledkem jejich úspěchů, a neřešená dilemata bohatého centra bdou navíc patřit mezi základní příčiny marginalizace periferních oblastí.

Rychlé procesy globalizace vyostřují potřebu nalezení co možná příznivého poměru nezbytných změn a nutné stability - a obdobnou potřebu stanovení vhodné proporce změny a zachování kontinuity, řádu. Dynamika moderního kapitalismu spojená s rychlými proměnami

způsobu života, ale také lidských hodnot, totiž znejist'uje a zneklidňuje život velkých mas lidí, kteří ztrácejí v tomto "úspěšném " světě orientaci.

Ekonomie soudobého kapitalismu a s ní spojené globalizační procesy v některých ohledech nepříjemně komplikují vztahy mezi demokracií a tržním hospodářstvím. Jejich v minulosti tak často symbiotický vztah, kdy jeden druhého podporoval, je narušen. Dynamika ekonomiky je dnes některými pozorovateli obviňována, že přímo ohrožuje demokratické instituce. Zejména to platí o velkých nadnárodních ekonomických aktivitách. Rodí se návrhy nových forem moci, vlády a nové podoby regulace společností - a nejde v nich pouze o vztahy politiky a ekonomiky, ale též o vztahy ekonomiky a životního prostředí.

Jedno je jisté: staré způsoby a zvyklosti výkonu politiky, často pomalé a líné, už nemohou být účinné. Soudobá politika musí být akceschopná, pružná, rychlá a musí se opírat o mnohem hlubší věcné a odborné znalosti než kdykoli v minulosti. Tlak na tuto inovaci politické kultury a politických zručností je stupňován nutností reagovat na globální ekonomickou a technologickou transformaci. Tradiční formy politického jednání už nejsou schopny se s novými podněty vyrovnat. To platí zejména o politických paradigmatech, která vznikla v době rozvinutého národního státu. Koncepce moci, území, hranic a zejména rovnováhy moci, které jsou tak úzce svázány s ideou národního státu, přestávají být funkční. Vznikají nové formy moci a nové formy vzájemné kontroly, překrývání kompetencí a nesmlouvavého ověřování. Vedle tradičních supranacionálních struktur vznikají nové, obtížně zařaditelné a obtížně definovatelné transnacionální jednotky jako Evropská unie.

Globalizace ovšem představuje i výzvu pro ekonomiku. Jsme svědky vzniku prvních mechanismů budoucí informační společnosti. Zdá se rovněž, že některé modely neoklasické ekonomie vybudované na konceptu rovnováhy už nepomáhají porozumět dnešnímu hospodářskému světu. Stále více je zřejmé, že soudobá ekonomie musí více brát na vědomí externality neboli úhrn veškerých vedlejších účinků hospodářské činnosti a že musí více než dosud brát v úvahu všechny sociální, ekologické a mravní kontexty dnešního světa.

Den třetí: Společné vize

Globalizační procesy nastolily v neobyčejně vyhocené podobě otázku, zda vůbec lze harmonizovat politické svobody, ekonomický výkon, sociální soudržnost dnes již tak silně fragmentovaných společností a udržet kvalitu životního prostředí alespoň na úrovni, která by umožnila samu další existenci přírody. Sluší připomenout, že všechny tyto hodnoty mají poněkud odlišnou povahu v periferních a centrálních oblastech světa.

Úvahy o hledání rovnováhy přestávají v západním světě důvěřovat automaticce trhu a hledají regulační mechanismy mimo ekonomii. To je jistě legitimní, ale zároveň tu hrozí některá nová nebezpečí. Lze si představit vznik jakýchsi ekologicky motivovaných autoritativních politických struktur, ba dokonce autoritativních struktur zodpovědných za rozdělování neobnovitelných zdrojů. Ano, a v katastrofických scénářích jsou myslitelné i válečné konflikty motivované přerozdělováním těchto zdrojů. Ať již je nám bližší optimistický nebo spíše pesimistický výhled, je zřejmé, že nové promýšlení způsobů globálního řízení či vládnutí vyžaduje vzhledem k oslabení role národního státu a ke komplikacím vztahů mezi

ekonomií, politikou a životním prostředím novou definici poměru sil mezi soukromými složkami soudobých společností, státem a občanským sektorem. Téma korporativní zodpovědnosti a "dobré společnosti" se tak nutně dostávají na pořad dne i v celosvětovém měřítku.

Vše nasvědčuje tomu, že dynamika rozvinutých částí světa narazila na hranice dosavadních forem uspořádání vztahů mezi ekonomií a politickými strukturami, které byly zděděny z epochy suverénních národních států. Problém je závažný, protože západní pojetí demokracie je úzce vázáno na ideu národního státu. Rozšíření demokracie na nově se rodící transnacionální útvary, nemluvě o demokracii ve světovém měřítku, není dosud dostatečně promyšleno. Je však zřejmé, že přemýšlení o těchto otázkách je zcela nezbytné a že by se mělo stát hybatelem toho, co lze nazvat rodící se světovou občanskou společností. Forum 2000 chce být jedním z těch míst, kde vně oficiálních politických struktur vznikají podněty k formulování možných odpovědí.

--

Slavnostní zahájení

Plné znění této části konference je k dispozici [v anglické verzi](#) této stránky.

(...)

George Soros

Když jsem včera přijel do Prahy a jel jsem po ulici a díval jsem se kolem, tak jsem si uvědomil, jak se svět změnil v posledních deseti letech, protože jsem tu byl v Praze před deseti lety a pak znovu po několika letech. Praha je krásnější, tolik se nezměnila, ale co se změnilo je zbytek světa. Kombinace světových finančních trhů, světového obchodu, technologické inovace, internet a elektronický obchod, to jsou věci, které přinesly době velice rychlé změny. Někdy je těžké to pochopit. Před deseti lety jsem se díval na svět jako na svět otevřených a uzavřených společností. Všechno bylo celkem jednoduché.

Měli jsme dva systémy, dva typy organizace a nepochybuji o tom, že jeden systém byl tmavý, černý a druhý bílý. Byla to taková jednoduchá dychotomie. Nyní uzavřená společnost lidského systému se rozpadla, ale nevedlo to automaticky k otevřené společnosti. Stačí se podívat na to, jaká je situace v bývalém Sovětském svazu, abychom si to uvědomili. A také podíváte-li se na globální kapitalistický systém, ve kterém žijeme, má mnoho rysů uzavřené společnosti, ale v mnoha směrech je karikaturou nebo pokřivením toho, co by otevřená společnost měla být. Přesto se domnívám, abychom pochopili současný svět, současnou chvíli v historii, otevřená společnost zůstává relevantní, vždy relevantní. Tento pojem jak ho formuloval Karl Popper, spočívá na uznání, že naše chápání světa, kde žijeme je nedokonalé. Nikdo nemá monopol na pravdu. Není možné dosáhnout dokonalosti a ti kteří se snaží dosáhnout dokonalosti, jsou často hrozbou otevřené společnosti. Otevřená společnost spočívá na uvědomění, že dokonalosti nelze dosáhnout a proto je zapotřebí se uspokojit s tím, co je na druhém místě. Společnost není dokonalá, ale je otevřená ve zdokonalování. To je pojem otevřené společnosti, který je relevantní pro dnešní dobu. Domnívám se, že dychotomie mezi otevřenou a uzavřenou společností již není příhodná, protože otevřená společnost není

ohrožená totalitární ideologií jak tomu bylo za sovětského systému. Jsou však různé typy fundamentalistických názorů, které by mohly představovat hrozbu, kdyby zvítězily. Otevřená společnost stojí někde uprostřed, je ohrožována z různých stran: fašismem, komunismem, různými náboženskými fundamentalismy, ohrožují tuto společnost z různých stran a domnívám se, že otevřená společnost je v současné době také ohrožována také z další strany.

Je tu nový druh fundamentalismu, který nazývám tržním fundamentalismem, který dnes může představovat větší hrozbu než socialismus, protože socialismus byl zdiskreditován a již nepředstavuje tak velkou hrozbu. Musím být opatrný, když toto tvrdím, zvláště zde, kde zbytky sovětského systému ještě úplně nezmizely. Jistě sovětský systém představoval větší hrozbu než tržní fundamentalismus. Byl diametrálně proti otevřené společnosti. Kdežto u tržního fundamentalismu je tato hrozba rafinovanější. Tržní hospodářství je základní součástí otevřené společnosti, ale není možné tyto tržní činnosti provádět do krajní míry. Tyto státy jsou neefektivní v tomto smyslu a nedokáží tuto hrozbu zkrotit. Předstírá se, že trhy jsou dokonalé, že vyvolávají rovnováhu, když se octneme v problémech. Pokud si vzpomenete na Friedricha Hayeka, který věřil na otevřenou společnost právě tak jako Karl Popper, rozdíl mezi tržním fundamentalismem a otevřenou společností je velice jemný, těžko někdy postižitelný. Přesto se domnívám, že existuje nebezpečí nikoliv ze strany totalitárního systému, který využívá totalitární ideologie, který využívá moc státu, aby se vnutil lidem, ale spíše nedostatek organizace, slabý stát, který nedokáže udržet zákon a pořádek. Steven Homes napsal skvělý krátký článek nazvaný Slabý stát – hrozba svobodě. Samozřejmě hovořil o situaci v Rusku. Toto rozlišení mezi tržním fundamentalismem a otevřenou společností je velice složité, napsal jsem o tom kniha a samozřejmě nechci ji tady shrnovat. Kdybych to mohl shrnout, tak bych o tom nenapsal knihu.

Problém současného uspořádání je takový, že máme globální trhy, ale zároveň máme politický systém, který spočívá na svrchovaných státech. Politický systém spočívající na svrchovaném státu vždy byl problematický, protože vztahy mezi státy často vedly k válkám. Domnívám se však, že v současném světě kde máme globálně propojené trhy, tato hrozba je daleko větší, protože globální trhy, zvláště globální světové trhy, zmenšily schopnost států vykonávat funkce, které vykonávaly v minulosti. Regulační funkce např. funkce v oblasti sociální péče, tyto funkce vyžadují buď daně nebo regulaci a jelikož kapitál je mobilní, může odejít a zbavit stát onoho blahobytu, onoho bohatství, které by se přerozdělilo.

Ve své knize jsem hodně zdůrazňoval nedokonalost tržního mechanismu, nedokonalost globálního uspořádání, je však nesrovnatelně závažnější a nediskutuje se dost o tomto problému. Hodně se diskutuje o globální finanční architektuře a jejich nedostacích, ale prakticky neproběhla žádná diskuse o globální politické a bezpečnostní architektuře, která podle mého názoru představuje daleko serióznější problém, daleko vážnější problém.

Chtěl bych se ještě zmínit o jedné věci, která mi leží na mysli, a to je situace na Balkáně. Rozpad Jugoslávie lze nejlépe chápat z hlediska otevřené a uzavřené společnosti. V tomto ohledu je však potřeba se vrátit před Karla Poppra. Henri Bexon byl první, kdo navrhl pojem otevřená společnost v knize, která se nazývá Dva zdroje morálky a vztahů. Argumentoval tím, že existuje kmenový zdroj a univerzální zdroj. A ten kmenový spočívá na strachu a nenávisti toho druhého. Vede k uzavřené společnosti a univerzální morálka vytváří společnou půdu pro veškeré lidstvo a vede k otevřené společnosti. Je to pěkná formulace. Je zřejmé, že poté, co komunistický systém ztratil schopnost udržet Jugoslávii pohromadě, objevili se demagogičtí vůdci, kteří využili neshod mezi etnikami, vůdcové jako Milošević, Tudžman a výsledkem byly strašné krutosti.

Na druhé straně máme integraci Evropy, která spočívala na principech otevřené společnosti, I když tento termín se v této souvislosti příliš nepoužíval a vždy jsem považoval události v Jugoslávii jako konflikt mezi, považoval jako boj mezi pojmem otevřené a uzavřené společnosti. Mezinárodní společenství, především evropské, bylo účastníkem tohoto procesu hned od začátku a zájmy a angažovanost Evropy spočívala právě na tomto univerzálním pojetí morálky, tj. že nelze tolerovat takové krutosti. Musíme uznat nejrůznější formy intervence, protože vlastně jsme zkoušeli všechny možné způsoby, snažili jsme se využít OSN v Bosně a zavést tam ty jednotky, které měly udržovat mír, I když tam žádný mír v té době žádný nebyl, potom v Kosovu ten přístup byl jiný, tam to bylo NATO, zkusili jsme politiku založenou na embargu, která vlastně do určité míry posílila ten opresivní režim, protože byla určitá spolupráce mezi těmi, kteří pašovali to embargované zboží do země a vedením této země. Předtím než vypuklo to otevřené nepřátelství, Evropské společenství vlastně nabídlo takové velké gesto za předpokladu, že země zůstane dohromady, ale nic nefungovalo. Dokonce I ta intervence v Kosovu, I když dosáhla určitých vojenských cílů, stále ještě nedosáhla cílů, které vlastně vedly k této intervenci. Já jsem nedávno navštívil Kosovo a obávám se, že alespoň v současné době stále ještě věci neprobíhají tak, jak by měly, I nadále dochází k terorizování občanů, k terorizování lidmi, kteří mají stále v rukou zbraně, kromě toho jsou pronásledováni také Romové.

V současné době skutečně neexistuje žádná většina, umírněná většina, která by se postavila proti tomuto procesu, což na té lidské úrovni se dá pochopit ještě, protože došlo skutečně k obrovskému poškození a útrapám, které museli prožít jednotlivé rodiny a jednotlivci. Existuje jediný způsob, jakým můžeme ospravedlnit intervenci v Kosovu a jak můžeme dosáhnout těch výsledků, které nás vedly k této intervenci. To je to, že Evropská unie by měla více pomáhat tomuto regionu, měla by se pokusit tento region přitáhnout blíže k Evropě, protože Evropa pro lidi bývalé Jugoslávie a v celém regionu představuje něco, co je obrovsky přitahuje. Také je potřeba, aby hranice se staly méně významnými, aby vlády se staly méně významnými. Je potřeba nastolit takové podmínky, které by zajistily mír a prosperitu pro tento region. To by pochopitelně vyžadovalo určitou asymetrickou celní unii, ve které by zboží, které by vznikalo v tomto regionu, bylo prodáváno aniž by byly odstraněny okamžité cla, dále Euro by mohlo být zavedeno jako společná měna, ale pokud máme něčeho takové dosáhnout, bude potřeba pochopitelně zmodernizovat celní služby tak, aby odpovídaly evropskému standardu, bude potřeba také zmodernizovat policejní složky, právní orgány, justici a také místní zastupitelstva. To pochopitelně bude vyžadovat něco podobného Marshalovu plánu, kdy podobným způsobem Spojené státy se pokusily obnovit Evropu po druhé světové válce.

Na štěstí existuje uznání správnosti tohoto přístupu v Evropě, jež také byly vypracovány určité plány jakýmsi mozkovým trustem, který si říká SEPS a má sídlo v Bruselu, dále potom byly tyto plány vypracovány 25 politickými instituty, jejich zástupci se sešli nedávno v Lublani a také byla vyjádřena podpora tomuto přístupu. Bohužel toto vše by však vyžadovalo obrovské množství uvolněných fondů ze strany Evropské unie a kromě toho by to také vyžadovalo vytvořit jakýsi mechanismus, který by zajistil realizaci přístupu tohoto plánu na regionální bázi. Oba tyto elementy v současné době chybějí. Jinými slovy, dobré úmysly existují, byly formulovány, ale bohužel některé z těch velkých myšlenek se v současné době dostávají do slepé uličky. A to ve dvou stádiích. Nejprve se některé vlády pokusily toto převést do tzv. paktu stability, což je takový prázdný rámec, který vlastně nemá žádný obsah. To je jeden důvod a za druhé je potřeba si uvědomit, že stále se jedná o regionální přístup a Evropská komise nemá žádný mechanismus, který by umožnil tyto věci realizovat a proto se

přenášejí na bilaterální jednání mezi jednotlivými zeměmi a těmto jednáním se v současné době říká jednání o stabilitě a asociaci. A to je to, čemu já říkám slepá ulička, protože jednotlivé země nejsou vlastně připraveny splnit všechny ty podmínky, které souvisejí s tím, aby se mohly stát asociovanými zeměmi. Potřebují pomoc, a to ještě předtím než dojde podepsání těchto dohod tak, aby mohly být později naplněny.

Já si myslím, že je naprosto imperativní v současné době vrátit tento proces do správných kolejí a postarat se o to, aby skutečně přinesl ovoce. Myslím si, že se jedná o určitou hrozenou rukavici otevřené společnosti, která se promítne do budoucnosti tohoto regionu, tzn. Balkánu, ale která se promítne i do budoucnosti Evropské unie jako společnosti otevřené a promítne se také do samotné validity celé koncepce otevřené společnosti. Jsem velice rád, že mi byla dána příležitost pohovořit o této otázce zde, myslím, že se jedná o otázku, která je v současné době naprosto klíčová.

Děkuji vám za pozornost.

--